

УДК 371.808.3

ОСТАННЯ Й ВІЧНА ШАНА КОБЗАРЕВІ

Цінько С. В., Кузьменко Л. О.

У статті подаються цікаві матеріали до 200-річчя Великого Кобзаря, які стануть у пригоді вчителю-словеснику як на уроках, так і в позанавчальній роботі з метою виховання патріотизму й національної свідомості школярів.
Ключові слова: пам'ятник Великому Кобзареві, учитель-словесник, останній шлях Тараса Шевченка, соціокультурна змістова лінія.

В статье подаются интересные материалы к 200-летию Великого Кобзаря, которые пригодятся учителю-словеснику как на уроках, так и во внеклассной работе с целью воспитания патриотизма и национального сознания школьников.

Ключевые слова: памятник Великому Кобзарю, учитель-словесник, последний путь Тараса Шевченко, социокультурная учебная линия.

This article presents interesting materials on the 200th anniversary of the Great Kobza Player – Taras Shevchenko. It will be useful for teachers of language and literature in classroom and extracurricular work for educating patriotism and national consciousness in schoolchildren.

Key words: monument to the Great Kobza Player, language and literature teacher, the last path of Taras Shevchenko, socio-cultural educational line.

Мета статті – подати цікаві факти про історію створення пам'ятника Великому Кобзареві.

Як відомо, Тарас Шевченко помер у Петербурзі й на кошти друзів 13 березня 1861 року був похований на Смоленському кладовищі біля Церкви Смоленської ікони Божої Матері. До слова, цю першу могилу митець напроорокував собі сам, бо, створивши в тодішній російській столиці до 1200 живописних робіт, власне Петербургу присвятив єдиний малюнок – “Куток Смоленського кладовища в Петербурзі”, де й був похований [3].

Але ще в день смерті поета його друзі – художник Григорій Честахівський, брати-літератори Михайло та Олександр Лазаревські – вирішили виконати волю поета і поховати його в Україні. Михайло Лазаревський звернувся до петербурзького військового генерал-губернатора з проханням видати дозвіл на перевезення тіла Шевченка з Петербурга в Україну. У квітні необхідні папери були підписані [4]. І через два місяці його прах (згідно із заповітом) був перевезений в Україну. Місцем упокоєння письменника став сьогодні відомий на увесь світ шматочок землі поблизу Канева на березі Дніпра – Чернеча гора.

Такий вибір місця поховання був не випадковим: Тарас Григорович за життя мріяв про цю землю і хотів купити її під свою садибу. Але цей намір так і не здійснився, і омріяна письменником Чернеча гора прийняла його лише після смерті. Тіло Шевченка у свинцевій труні було перевезене з Петербурга в Україну в травні 1861 року.

По шляху пересування труни – у Москві, Орлі й Києві – праху письменника були влаштовані дуже зворушливі зустрічі. Супроводжували труну Олександр Лазаревський і Григорій Честахівський. 27 квітня вони прибули до Москви, де домовину Шевченка встановили в Тихонівській церкві. На початку травня жителі Глухова (бо саме через наше місто пролягав останній шлях Тараса Григоровича) проводжали улюбленого поета до місця упокоєння в Канів. За його труною йшли тисячі простих людей, віддаючи останню шану Т. Г. Шевченку (а в травні 1991 р. на честь Кобзаря в Глухові встановлено пам'ятний знак з написом: “Цією дорогою в травні 1861 року пролягав останній шлях Т. Г. Шевченка з Петербурга в Канів”). А 18 травня в Києві в храмі Різдва Христового на Подолі, де було відправлено заупокійну обідню, провести Кобзаря зібралася величезна кількість людей (несли труну студенти Київського університету). Одна жінка навіть

поклала на труну поета терновий вінець, що символізувало нелегке й багато в чому скорботне життя Шевченка (див. фото) .

*Панахида під час перепоховання праху Шевченка.
Київ, травень 1861 року*

У Канів тіло письменника повезли пароплавом “Кременчук” по Дніпру. Але в зв’язку з розливом, характерним для тієї пори року, пароплав не зміг пришвартуватись до берега і зупинився досить далеко від нього, а треба ж було якось перенести доволі важку свинцеву труну на берег. Винести її на руках по пояс у воді й в’язкому болотистому дні виявилось неможливим, а човнів, що можна було використати для такої мети, не виявилось: одні не могли витримати важку труну, інші, важчі, сіли б на

міль під її вагою... Після тривалих роздумів було запропоновано доволі простий і надійний спосіб: до пароплава підвезли звичайний віз, опустили на нього труну, а замість коней у віз упряглися молоді хлопці й чоловіки – і в такий спосіб труну було доправлено на берег. Труну зустріло місцеве духовенство і супроводило її до соборної церкви (Успенського храму), а шанувальники поета самотужки, працюючи під дощем, викопали могилу на Чернечій горі.

22 травня відбулося поховання Тараса Шевченка, і його прах упокоївся навіки в рідному, любому серцю краї, на високому березі Дніпра. Згодом люди насипали на могилі Шевченка курган, наносили каміння й укріпили поховання, поставили дубовий хрест (див. фото).

Могилу на Чернечій горі стала Єрусалимом і Меккою для українців. Тут було засноване “Братство Тарасівців”, активісти якого створювали партії, котрі проголосили 22 січня 1918 року незалежність України. А 1978-го року ветеран Організації українських націоналістів із Калуша Олекса Гірник спалив себе, протестуючи проти русифікації, саме на могилі Тараса Шевченка.

Оскільки Шевченко заповів, щоб його поховали на могилі, а не в могилі, нею 1861 року визнали всю Чернечу гору й упродовж тривалого часу на ній не було нічого, окрім дубового хреста, який замінили в 1884-му чавунним із бронзовим покриттям і позолоченим рельєфним зображенням поета в профіль, виготовленим народним коштом. Це було зроблено, оскільки дубовий хрест з часом підгнив і впав.

Однак, як відомо з історичних джерел, урядовці довго не дозволяли це зробити. Одна з причин – через легенди про те, що Тарас живий, а в могилі нібито лежать свячені ножі, що чекають слушної години, щоб з ними селяни пішли на поміщиків. Чернечу гору канівці з того часу перейменували на Тарасову.

Лише влітку 1884 року, через 23 роки після смерті поета, на Тарасовій горі дозволили встановити монументальний чавунний пам'ятник-хрест (проект академіка архітектури Віктора Сичугова). Тоді ж упорядкували могилу і за народні кошти збудували перший народний музей Кобзаря – “Тарасову світлицю”.

Цікаво, що місце свого останнього спочинку Тарас Григорович підшукав чи не найнезвичайніше в усій Україні. Адже, приміром, Одеська обсерваторія просила 1926 року встановити на Чернечій горі телескоп тому, що атмосфера тут – найпрозоріша в країні і за небесними світилами можна спостерігати весь день. А чому – невідомо...

Та й найпотужніші буревії не зачіпають дерев навколо могили Шевченка у радіусі 50 метрів. І якщо в розрізах гірської породи інших гір етапи творення Землі відображені послідовно, то в Чернечій найстаріші пласти – на горі [3].

Вельми цікавою є історія створення й відкриття пам'ятника Кобзареві на Чернечій горі в Каневі в 1939 році (до речі, 18 червня 2014 року виповнилося 75 років з часу його відкриття). Шевченкознавець Зінаїда Панасівна Тарахан-Бережа [2] характеризує цю подію як непересічну для тодішнього зловісного сталінського тоталітарного режиму, який уже знищив групу хранителів Кобзареві могили, однак водночас було вирішено широко відзначити 125-річчя з дня народження Тараса Шевченка, в такий спосіб продемонструвавши народу свою турботу про “поета-революціонера”.

Було оголошено конкурс на найкращий проект монумента Кобзареві. Зрештою урядова комісія зупинилася на роботі скульпторів К. Бульдїна і А. Дарагана, що являла собою багатофігурну композицію, в центрі якої був образ Тараса Шевченка, оточений героями його творів і героями новітньої доби.

Однак під час відкриття пам'ятника люди побачили зовсім інший монумент, оскільки численні партійні комісії настійливо рекомендували авторам його доопрацювати. У результаті проект було настільки перероблено, що він набув зовсім іншого вигляду. Це був 30-метровий монумент тополі, під якою сидів поет. Ліворуч нижче розташовувались персонажі його творів, а праворуч – герої радянської доби з піднятим прапором революції. Але й цей проект не було втілено в життя. Як не дивно сьогодні це сприймати, але відхилили його у зв'язку з тим, що затвердив проект Голова Раднаркому УРСР Панас Любченко, якого було проголошено “ворогом народу”. Саме ця причина стала вирішальною у справі відхилення проекту. У результаті остаточний варіант пам'ятника було доручено проектувати заслуженому діячеві мистецтв Матвію Манізеру. До цього завдання митець поставився дуже серйозно і, перш ніж перейти до його виконання, довгі роки вивчав творчість Шевченка, і пройшов півтори тисячі кілометрів Тарасовими шляхами.

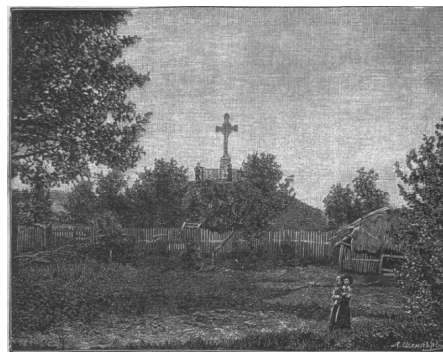
Спочатку Матвій Манізер спроектував пам'ятник великому Кобзареві для столиці (він мав стояти перед Київським університетом). Однак комісія під головуванням Павла Тичини не схвалила такого рішення, бо бронзова постать не вписувалась у площину парку. Було ухвалено нове рішення: спроектований монумент поставити в Каневі, а в Києві спорудити новий – заввишки 6 метрів 20 сантиметрів.

Отже, у 1939 році нарешті було споруджено Шевченку понурий пам'ятник, про який архітектор Віктор Вечерський писав: *“Щось середнє між традиційною юдейською поховальною стелою та модернізованим єгипетським обеліском. Така архітектурно-пластична форма не характерна для України”* [3].

Можливо, справді слушною з огляду на все викладене є думка про те, що давно вже пора повернути замість сучасного пам'ятника Кобзареві звичайний хрест, а також церкву, оспівану Тарасом Шевченком.

*Чагунний хрест на могилі Шевченка.
Фото з журналу "Нива", 1901 рік [1]*

*Могила Шевченка в Каневі.
Кінець XIX сторіччя*

Література

1. Нива. – № 9. – 1901. – С. 176.
2. Титаренко Л. Майбутнього гідний лише народ, який вмів берегти свої святині / Лідія Титаренко // Голос України. – 2002. – № 109, 18 червня.
3. Голод І. Усі шляхи ведуть до Канева (до 150-річчя перепоховання Шевченка) [Електронний ресурс] / Ігор Голо. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/columns/4dd8ef46a02f2/>. – Назва з екрана.
4. Могила поета Тараса Шевченка в місті Канів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ex.ua/10613715>. – Назва з екрана.